

הנחיות והצעות להוראת המצגת "האדם הפשוט אל מול משק כנפי ההיסטוריה"

קהל היעד: כיתות י-ב

הרעיון

המצגת קוראת להתבוננות באירועים היסטוריים מנקודת מבטו של היחיד, האדם הפשוט. בהמשך ליחידה ללימוד עצמי שעוסקת באירועים מרכזיים על ציר הזמן של רפובליקת ויימאר (1919-1933), מצגת זו מאפשרת לבחון מספר אירועים מצומצם מנקודת מבטו של היחיד והשפעתם עליו ועל מהלך חייו. תוך כדי למידה באמצעות המצגת, התלמידים נחשפים לדילמות שהמציאות הפוליטית עשויה לעורר באדם. הם מתבקשים להכריע בדילמות האלה, תוך היכרות עם רוח התקופה, ולהחליט באיזה אופן יפעל גיבור המצגת.

המצגת בנויה בסגנון של עלילה שמתפצלת לכמה כיוונים. היא מציגה את סיפורו של פרנק, חייל גרמני משוחרר, אשר ניצב שוב ושוב מול צומתי דרכים שבהם עליו לבחור כיצד לפעול, תוך התייחסות לשיקולים מסוגים שונים. בכל צומת התלמידים מתבקשים להחליט באמצעות סקר אינטראקטיבי כיצד על פרנק לפעול, ועל פי בחירתם של התלמידים העלילה מתפתחת.

המטרות

לחשוף את התלמידים להשפעתם האפשרית של אירועים פוליטיים על האדם הפשוט, ולערוך להם היכרות עם נושא הדילמות ההיסטוריות – דילמות שבמהלך הניתוח שלהן יש להביא בחשבון את רוח התקופה שבה הן התקיימו. נוסף על כל אלה, המצגת נועדה להעמיק את היכרותם של התלמידים עם ההיסטוריה של רפובליקת ויימאר שהייתה הרקע לעלייתה של המפלגה הנאצית לשלטון בגרמניה.

מבנה המצגת

השקופיות הראשונות במצגת הן שקופיות כלליות המתוות את הרקע המתודולוגי, הרקע ההיסטורי, וראשיתו של הסיפור האישי.

לקראת כל צומת דרכים הכיתה מתבקשת לבצע פעילות כלשהי לעיבוד ולהבנה של הדילמה המוצגת, ולאחריה נערך סקר כיתתי.

שימו לב! בכל שקופית במצגת הטקסט עולה בהדרגה. המתונו עד שכל הטקסט יעלה לפני המעבר/שתעברו לשקופית הבאה.

המלצות כלליות

המצגת מזמנת מהלך למידה ודין שלא ניתן לחזות אותם מראש, ועל כן כדאי לעבור על כל המסלולים שמוצגים בה לפני הפעלתה בכיתה.

התלמידים מתבקשים להיכנס לנעליו של חייל גרמני, תפקיד שאינו טבעי להם. אם המהלך יעורר קשיים אצל התלמידים או אצל חלקם, כדאי לתת לקשיים לגיטימציה אך לציין שמדובר בתרגיל מחשבתי בלבד. המצגת מתייחסת בחלקה לאירועים ולתנועות שבדרך כלל אינם מופיעים בחומר הלימוד. אחד הנושאים העיקריים במצגת הוא התפרקותו של כוח פוליטי וצבאי מרכזי במדינה שהופכת לדמוקרטית, ועלייתן של מיליציות שונות שהשתייכו לזרמים פוליטיים שונים.

רצוי לאפשר לתלמידים להתוות את מסלולה של המצגת בהתאם לתוצאות הסקרים, ללא התערבות או ניסיון לכוון ולהשפיע.

אם נוצר שוויון בין המצביעים לאפשרויות השונות, אפשר לנקוט באחת הפעולות הבאות:

1. הנחו את התלמידים להטיל מטבע כדי להכריע. במקרה כזה, אפשר לדון בהטלת הפור כדרך לקבלת החלטות, ובמשמעויותיה.
2. בחרו שני מתנדבים שכל אחד מהם הצביע לאפשרות אחרת, ובקשו מהם להסביר מדוע הצביעו כפי שהצביעו ולנסות לשכנע אחרים להצביע כמותם. ערכו הצבעה נוספת ובדקו אם התוצאות השתנו.

מומלץ לעבור עם הכיתה מסלול אחד במהלך שיעור ולבקש מהם להיכנס למצגת שוב בבית ולבחון בעצמם מסלולים נוספים, כשהפעם הם מכריעים בכוחות עצמם לפי נטיית לבם (ללא הצבעה). לאחר מכן אפשר לדבר איתם על ההבדל בין קבלת החלטות קבוצתית באמצעות הצבעה שבה הרוב מכריע, לבין קבלת החלטות עצמאית של היחיד.

הצעות לדין:

1. מה היו ההבדלים בין החוויה שחוו התלמידים בכיתה לבין זו שחוו כשעבדו במצגת בבית?
2. באיזו מהדרכים לקבלת החלטות הרגישו התלמידים שתהליך הלמידה היה בעל ערך רב יותר? מדוע?
3. כיצד הרגישו התלמידים בכיתה כשרוב החברים לא תמכו באפשרות שהם תמכו בה והדרך שנבחרה הייתה שונה מזו שהם רצו להתקדם בה?

שקופית 1: האדם הפשוט אל מול משק כנפי ההיסטוריה

השקופית מורכבת מתמונה של מצעד מחאה שהתקיים בברלין בשנות ה-20, ומצויר של פול קלה. תמונת המצעד משקפת מציאות של מעורבות גדולה של אזרחים בחיי רפובליקת ויימאר ושל הרחוב כזירה פוליטית ערה. התמונה אמורה לשקף את המציאות שבה גיבור המצגת, פרנק, פועל, ולהכניס את הצופים לעולמו.

הציור של פול קלה (צייר שוויצרי שחי ויצר בגרמניה וברח ממנה בעקבות עלייתם של הנאצים לשלטון) נקרא Novus Angelus (המלאך החדש), והוא זכה להתייחסות בכתביו של וולטר בנימין (המופיעה כשפותחים את משבצת המידע הנוסף). בנימין כתב שהוא רואה במלאך הזה את מלאך ההיסטוריה שמפנה את פניו אל העבר:

יש תמונה של קלה הנקראת Novus Angelus. מתואר בה מלאך הנראה כמתרחק ממשוה שהוא נועץ בו את עיניו. עיניו קרועות לרווחה, פיו פעור וכנפיו פרושות. כך צריך להיראות מלאך ההיסטוריה. הוא מפנה את פניו אל העבר. במקום שבו מופיעה לפנינו שרשרת של אירועים, רואה הוא שואה אחת ויחידה, העורמת בלי הרף חורבות אלו על אלו ומטילה אותם לרגליו...

מתוך: וולטר בנימין, "תיזות על מושג ההיסטוריה, תיזה ט", מבחר כתבים, ב (תרגום: דוד זינגר), תל אביב, הקיבוץ המאוחד, 1996, עמ' 313.

- אפשר לתת לתלמידים לקרוא את הציטוט מדבריו של בנימין, ואף לנהל עליו דיון.
- כדאי לציין שוולטר בנימין היה מסאי ומבקר ספרות יהודי גרמני, שברח מגרמניה לאחר עליית הנאצים לשלטון וחי בצרפת עד שזו נכבשה על ידי הנאצים. אז הוא ניסה לברוח לארה"ב דרך ספרד אך נתפס בגבול צרפת-ספרד, ובאין מוצא שם קץ לחייו.

שאלות לדיון:

1. מה אתם רואים בתמונה?
2. האם אתם מסכימים עם התיאור של בנימין לגבי מלאך ההיסטוריה?
3. כיצד לדעתכם השפיעו האירועים והחוויות האישיות שחווה בנימין על הדרך שבה הוא ראה את ההיסטוריה?
4. מהו מקומו של האדם הפשוט בתיאור כזה של ההיסטוריה?

מתי התחיל האדם הפשוט לעניין את ההיסטוריונים?

במשך שנים היה נהוג שההיסטוריה מספרת את סיפוריהם של האנשים ה"חשובים" שהותירו חותם: מלכים, מצביאים, אנשי דת בולטים וכדומה.

בסוף שנות העשרים של המאה ה-20, התפתחה בצרפת אסכולה חדשה של היסטוריונים שביקשה לספר את הסיפור ההיסטורי בצורה שונה ולהתייחס גם ל"המונים הדוממים" - לאנשים הפשוטים. האסכולה הזאת התפתחה, בין היתר, בשל חוסר היציבות שנוצר בעולם אחרי מלחמת העולם הראשונה.

כדי להתחקות אחר ההיסטוריה של האדם הפשוט, החלו ההיסטוריונים לשלב שיטות מחקר חדשות שנלקחו מתחומי האנתרופולוגיה וההיסטוריה ההשוואתית.

לחצו על "הבא" להמשך. הקודם

שקופית 2: מתי התחיל האדם הפשוט לעניין את ההיסטוריונים?

שקופית זו מתייחסת ל"כניסתו של האדם הפשוט לספרי ההיסטוריה", כלומר להתפתחותה של ההיסטוריה החברתית. השקופית מתמקדת באסכולת האנאל (des Annales L'École) הצרפתית, אשר עשתה שימוש

בשיטות מחקר חדישות בניסיון להתחקות אחר עקבותיהם של ההמונים הדוממים בהיסטוריה.

- אפשר להרחיב את הדיון על התפתחותם של כיווני המחקר החדשים בחקר ההיסטוריה, ולהדגיש את השפעתה של מלחמת העולם הראשונה על כיווני המחקר החדשים.

תרגיל מחשבתי

לפניכם פרנק, אדם דמיוני שחי בגרמניה בתקופת רפובליקת ויימאר. באמצעות סיפורו האישי ננסה להתחקות אחר הכרעותיו של היחיד בתקופה זו ולהבין מהן הנסיבות ההיסטוריות שהשפיעו עליו. נתייחס גם לגורמים אישיים שמשפיעים על החלטות היחיד.

קראו על פרנק, גיבור המצגת:

הבא

לחצו על "הבא" להמשך.

הקודם

שקופית 3: תרגיל מחשבתי

השקופית מציגה את גיבור המצגת, פרנק. כדי לתת למצגת אופי סיפורי, וכדי להוסיף חומר למחשבה בעת קבלת ההחלטות, יצרנו לפרנק ביוגרפיה קצרה שמופיעה בשקופית זו.

- כאן כדאי להרחיב את הדיבור על השפעתם של האירועים ההיסטוריים על האדם הפשוט.

אפשר לבקש מהתלמידים לנסות לחשוב באיזו מידה ובאילו דרכים הם עצמם מושפעים מהאירועים הסובבים אותם.

גרמניה בסיום מלחמת העולם הראשונה (1918-1919)

בנובמבר 1918, לאחר חמש שנים של לחימה אינטנסיבית, הכריזה גרמניה על כניעה במלחמת העולם הראשונה.

במהלך המשא ומתן על הסכמי הפסקת האש גברה אי הציבות בגרמניה, והקיסר הגרמני נאלץ להתפטר וברח מגרמניה.

בתוך כמה ימים הוכרזה רפובליקה דמוקרטית.

הבא

לחצו על "הבא" להמשך.

הקודם

שקופית 4: גרמניה בסיום מלחמת העולם הראשונה

שקופית זו היא הראשונה בסדרה של שקופיות שיופיעו לאורך המצגת במטרה למקד את התלמידים ברקע ההיסטורי הרלוונטי. השקופיות האלה, המעוצבות בצבעי הדגל הגרמני, יוצרות את ציר הזמן של המצגת. האירועים השונים נצברים על הציר לאורך המצגת ויוצרים את הציר ההיסטורי הכללי אל מול סיפורו של היחיד.

שקופיות 5-7

שקופיות אלה מספרות בקצרה את סיפורו של פרנק מיד לאחר סיומה של מלחמת העולם הראשונה. מהשקופיות אפשר ללמוד שפרנק הצטרף בעקבות דורה, אהובתו, לפעילות של הספרטקיסטים - קומוניסטים קיצוניים שביקשו להפוך את גרמניה למדינה קומוניסטית.

- כדאי לדבר עם התלמידים על התנגדותם של הקומוניסטים ושל הסוציאליסטים למלחמה, ועל סירובם להילחם בה.

סיפורו של פרנק

פרנק לחם מעל שלוש שנים בקרבות הקשים שהתנהלו בין גרמניה לצרפת.

חברו הטוב ביותר נהרג בקרב בסמוך אליו, חברים אחרים נפצעו וגם הוא עצמו נפצע כמה פעמים.

מצד אחד המלחמה חיזקה את רגשותיו הפטריוטיים, ומצד שני חשפה אותו למחירה הכבד.

הבא

לחצו על "הבא" להמשך.

הקודם

כדאי להבהיר לתלמידים את העמדות של התנועות הקומוניסטיות של התקופה, כדי להקל עליהם להתמצא בהתרחשויות שבמצגת ולקבל החלטות.

שקופית 8: פרנק וקורט

שקופית זו יוצרת את הבסיס לדילמה הראשונה של פרנק. בשקופית זו הוא נתקל בחבר מימי המלחמה, שמגיע כדי לדכא את המרד כאחד מהחיילים העצמאיים, שהזדהו בדרך כלל עם הימין והתנגדו לקומוניסטים.

שאלה לדיון:

מה הם הגורמים שבגללם השלטון נאלץ להיעזר בכוחות רשמיים למחצה כדי לדכא התנגדות של אזרחים?

שקופית 9: להישאר עם הספרטקיסטים או לברוח?

זוהי שקופית הדילמה הראשונה במצגת. הדילמה מובעת בה באמצעות דמויותיהם של קורט ודורה, שכל אחד מהם מנסה להשפיע על פרנק.

- יש ללחוץ על כל אחת מהדמויות כדי לקרוא את שורת טיעוניה.
- כשכל הטיעונים גלויים, מומלץ לדון בהם ולהתייחס לעובדה שחלק מהם אישיים וחלק אידאולוגיים.
- אפשר לבקש מהתלמידים למיין את הטיעונים לטיעונים אישיים וטיעונים אידאולוגיים.

שקופית 10: האם פרנק יישאר עם המורדים הספרטקיסטים או יברח ויחצה את הקווים?

זוהי שקופית הסקר הראשונה. בעקבות הדיון שהתנהל בכיתה סביב השקופית הקודמת, התלמידים מתבקשים להצביע ולהחליט באיזו דרך יפעל פרנק: האם יישאר עם דורה בשורות התנועה הקומוניסטית, או יחצה את הקווים הפוליטיים ויצטרף עם פרנק לשורות הכוחות החופשיים (פרייקורפס) שהזדהו עם הימין. אופן ההצבעה של הכיתה מכתוב את המשך המהלך.

- יש לכתוב תחת כל אחת מהאפשרויות כמה תלמידים הצביעו בעדה. לאחר מכן יש ללחוץ על האפשרות שזכתה במספר הקולות הגדול ביותר.

שאלות לדין:

אפשר לשאול תלמיד מסוים (או קבוצה):

1. לאיזו החלטה הצבעת? תוכל להסביר מדוע?
2. האם היה לך קשה להחליט? מדוע?
3. איך קיבלת החלטה בסופו של דבר?

לאחר הסקר הראשון, המשך ההתרחשות תלוי באופן שבו בחרה הכיתה להתקדם. הבחירה כאן היא בין שמאל פוליטי לימין פוליטי. אם בוחרים במסלול השמאל אפשר להגיע לשמאל המתון, הסוציאל-דמוקרטי, או לשמאל הקיצוני, הקומוניסטי.

אם בוחרים בימין אפשר להגיע לתמיכה פעילה במפלגה הנאצית וב-SA או לתמיכה במפלגת ימין מתונה יותר, ואף להתרחקות מהשדה הפוליטי.

אם הכיתה בחרה באפשרות להישאר עם המורדים הספרטקיסטים, יוצגו האירועים ביחס לקומוניסט שחי בגרמניה באותה עת.

אם הכיתה בחרה באפשרות לברוח ולחצות את הקוויים, יוצגו האירועים ביחס ללוחם שמתוודע לתנועות הימין בגרמניה באותה עת.

אם הכיתה בחרה בהישארות בשמאל, צריך יהיה בהמשך להחליט לאיזו מיליציה להצטרף – החזית האדומה של השמאל הקיצוני או רייכסבאנר שחור-אדום-זהב של השמאל המתון.

אם נבחרה הדרך של השמאל הקיצוני, צריך יהיה להחליט בהמשך אם פרנק בורח מגרמניה לאחר עליית היטלר לשלטון או נשאר בה ומנסה להילחם.

אם נבחרה הדרך של השמאל המתון, צריך יהיה להחליט בהמשך אם נשארים במיליציה גם לאחר עליית הנאצים לשלטון או פורשים ממנה.

אם בחרה הכיתה בהתקרבות לימין, צריך יהיה להחליט אם להצטרף ל-SA של המפלגה הנאצית או לא להצטרף.

אם הכיתה בחרה להצטרף ל-SA, צריך יהיה להחליט בהמשך אם פרנק יישאר במפלגה הנאצית לאחר פוטש מרתפי הבירה או יפרוש ממנה.

אם בחרה הכיתה שלא להצטרף ל-SA, פרנק יצטרף בהמשך לרייכסבאנר שחור-אדום-זהב, ואז צריך יהיה להחליט אם הוא יישאר במיליציה לאחר עלייתו של היטלר לשלטון או יפרוש ממנה.

מאחר שחלק מהמסלולים מתנקזים לנקודת סיום זהה, המסלול יסתיים באחת בדרכים הבאות:

1. פרנק נשלח למחנה הריכוז דכאו – מחנה שהוקם כבר בשנת 1933 לכליאת קומוניסטים ומתנגדי שלטון.
2. פרנק הופך לאזרח מהשורה. הוא אינו חבר במפלגה הנאצית, אך נשבע אמונים לשלטון החדש.
3. פרנק בכיר ב-SS, מקורב להיטלר ולצמרת המפלגה הנאצית.

הצעות לדין:

1. מה הרגישו התלמידים לנוכח סיום המצגת לאור הבחירות שבחרו לאורכה? האם פיתחו יחס מסוים לדמותו של פרנק? אם כן, מהו היחס שפיתחו?
2. האם ובאילו נקודות היו התלמידים משנים את בחירתם בידעם את סוף הסיפור?
3. האם יש להם מסקנות או תובנות מהמסלול שעשו לגבי חלקו של האדם הפשוט בהשפעה על ההיסטוריה? האם פרנק נגרר אחרי המאורעות או נטל חלק ביצירתם? האם לדעתם הוא היה יכול בכלל להשפיע על מהלך ההיסטוריה?

האדם וההיסטוריה - השפעה הדדית

האדם וההיסטוריה - השפעה הדדית?

בסימום של כל אחד מהמסלולים מגיעים לשקופית המסכמת הזו. השקופית מתייחסת להשפעת ההיסטוריה על האדם הפשוט, והיא מעלה את השאלה: האם גם האדם הפשוט משפיע באופן כלשהו על מהלך ההיסטוריה.

- כדאי לקיים דיון סביב שקופית זו ולהזכיר כי למעשה, המוני האזרחים הפשוטים הם אלה שהביאו לעלייתו של היטלר לשלטון. חשוב להדגיש כמובן את מעורבותם של הכוחות הגדולים והנסיבות, אך בסופו של דבר, במשטר הדמוקרטי להמונים יש השפעה על מהלך הדברים.
- כדאי להפנות את תשומת לבם של התלמידים לציטוט של קרל מרקס, הטוען שבני האדם הם אלה שמניעים את גלגלי ההיסטוריה.

נקודה אפשרית לדין:

על כל קבוצה למלא את טופס משוב העמיתים בהתאם להנחיות המורה לגבי קבוצה אחרת שהציגה את הפרויקט שלה בכיתה, ולהעלות אותו לכאן.

לקריאה נוספת:

על אסכולת האנאל:

זנד שלמה, ההיסטוריון, הזמן והדמיון - מאסכולת האנאל ועד לרצח הפוסט-ציוני, הוצאת עם עובד, תל-אביב 2004, עמ' 44-68.

לקריאה על רפובליקת ויימאר:

ויץ יחיעם, בימי שואה ופקודה - יחידה 3, הוצאת האוניברסיטה הפתוחה, תל-אביב 1984.

נוימן בועז, להיות-בעולם: עולמות גרמניים במפנה המאה העשרים, הוצאת עם עובד, תל אביב 2014

הספר מופיע גם [בכותר עיון](#).

נוימן בועז, להיות ברפובליקת ויימאר, הוצאת עם עובד, תל-אביב 2007.

הספר מופיע גם [בכותר עיון](#).

להאזנה:

[הרצאה של ד"ר בועז נוימן](#) באתר תולדות.